

Egy filozófus visszatérése a filozófiához: Wittgenstein, Cambridge, 1930

Ludwig Wittgenstein (1889–1951) a múlt század legjelentősebb filozófusainak egyike, hatása a kortárs angolszász vagy analitikus filozófia alakulására megkérdőjelezhetetlen. Noha Wittgenstein munkásságának hordereje vitathatatlan, nézeteinek megítélése elég szélsőséges: egyesek zseniális meglátások kimeríthetetlen tárházaként, a kortárs filozófia új elméleteinek iránymutatóiként tekintenek rájuk, mások viszont nem látnak bennük egyebet, mint homályos, kinyilatkoztatásszerű és megalapozatlan állítások tömkelegét, amelyek akár a filozófia jövőbeli alakulására nézve is veszélyesek lehetnek.

Kétségtelen, hogy Wittgenstein egész filozófiai életművében arra törekedett, hogy bármikor befejezhesse a filozófia művelését. Ime egy rövid passzus kései fő művéből, a poszthumusz megjelent *Filozófiai vizsgálódások* 131. paragrafusából (ford. Neumer Katalin): „A tulajdonképpeni felfedezés az, amely arra tesz képessé, hogy akkor hagyjak fel a filozofálással, amikor csak akarok.” És íme egy másik a korai főművéből, az 1918-ban befejezett, de először csak 1921-ben megjelent *Logikai-filozófiai értekezéséből*, vagy ahogy sokan csak hivatkoznak rá, a *Tractatusból* (ford. Márkus György), amelynek előszavában mindenféle szerénység nélkül így nyilatkozik: „Az itt közölt gondolatok igazsága (...) számomra támadhatatlannak és végérvényesnek tűnik. Úgy vélem tehát, hogy a problémákat lényegük tekintetében véglegesen megoldottam.”

Wittgenstein meggyőződése volt, hogy a filozófiai problémák azért olyan nehezek, azért tűnnek megválaszolhatatlannak, mert eleve rosszul vannak feltéve: „a filozófiai problémák akkor keletkeznek, ha a nyelv szabadságra megy” (*Filozófiai vizsgálódások*, 38. §. ford. Neumer Katalin), ha például olyan helyzetben vagy kontextusban keressük egy szó vagy kifejezés értelmét, amikor azt még használni sem szabadna. Am ha a nyelvünk kifejezéseinek használatát, vagyis a nyelv működését képesek vagyunk helyesen látni, akkor az is világossá fog válni számunkra, hogy minek köszönhetjük a problémát, és a probléma megoldása vagy inkább feloldása mindjárt ott lesz a szemünk előtt. A filozófiai problémák tehát megoldhatóak, és aki jó filozófus, az előbb-utóbb eljut arra a pontra, hogy meg is oldja őket. Már a fiatal Wittgenstein is biztos volt abban, hogy eljutott erre a pontra. Ehhez hűen 1918-ban, a *Tractatus* kéziratának befejezése után, lezártnak tekintette a filozófiai munkásságát, és egy időre el is tűnt a filozófiai életből. Azonban ami kielégítő válasznak tűnt a fiatal Wittgensteinnek, tarthatatlan hibává vált az érett Wittgenstein szemében.

Több mint másfél évtized telik el, mire 1929-ben Wittgenstein visszatér Cambridge-be és újra az akadémiai élet aktív résztvevőjévé lesz. Cambridge korábban is fontos állomás volt Wittgenstein számára: 1912–13-ban még Bertrand Russell (1872–1970) tanítványaként és – ahogy Russell tekintett rá –, barátjaként egy évig tanult. A filozófiával még ismerkedő fiatal Wittgensteinnek e rövid idő is elég volt ahhoz, hogy mély benyomást tegyen az akkor már nagy filozófusként számon tartott Russell-re, nemkülönben Russell kollégájára, George Edward Moore-ra (1873–1958). Am abban, hogy Wittgenstein ösztöndíjat kap és hivatásos filozófusként előadásokat kezd tartani a Cambridge-i Egyetemen, egy másik fiatal zseni vállal óriási szerepet: a tragikusan fiatalon elhunyt Frank Plumpton Ramsey (1903–1930). Moore a *Mind* egy 1954-es számában megjelent, kifejezetten Wittgenstein cambridge-i visszatérését követő első néhány évben tartott előadásait elemző cikkében („Wittgenstein’s Lectures in 1930–33”) ekképp idézi fel Ramsey véleményét, hogy miért érdemel Wittgenstein ösztöndíjat: „Véleményem szerint Wittgenstein egy senkihez sem hasonlítható filozófus zseni. Ez részben annak a nagyszerű adottságának köszönhető, ami lehetővé teszi számára, hogy egy problémában a lényegyet lássa, részben pedig annak a lenyűgöző intellektuális energiának, intenzív gondolkodásnak, amivel egy kérdés mélyére hatol, és sohasem elégszik meg egy puszta lehetséges hipotézissel.” (3.) Ugyanakkor ebben a tanulmányban Moore arról sem felejt el megemlékezni, amiről Wittgenstein számolt be neki, mikor egy korábbi, Ramsey-vel folytatott személyes beszélgetésük alkalmával Ramsey tömören adott hangot Wittgensteinnel szembeni elégedetlenségének: „Nem szeretem, ahogy érvelsz!” Ez pedig valószínűleg mélyen sérthette, a saját bevallása szerint is meglehetősen hiú Wittgensteint, aki a naplójában némileg elégtételt is vesz az akkor már elhunyt Ramsey-n, éppúgy pocskondiázva, ahogy maximálisan elismerve annak intellektuális képességeit.

Wittgenstein egyébként is furcsán mutatja ki, ha valakit elismer vagy tisztel valamiért, egyöntetű rajongást szinte csak zeneszerzők iránt érez. Az olvasó számára éppen ezért úgy tűnhet – megjegyzem teljes joggal –, hogy Wittgenstein esetében már az is a nagyrabecsülés jele, ha egyáltalán – akár elismerően, akár lekezelően – megemlíti azt a gondolkodót, aki befolyásolta nézetei alakulását. Az itt olvasható naplórészletben nemcsak magát dorongolja és isteníti, de így tesz Sigmund Freuddal és Oswald Spenglerrel is. Miközben – többek között – őket is a kort meghatározó gondolkodóknak tartja (nem kevésbé saját magát), nem felejt el rámutatni, hogy eredetiségük mellett mennyi hibát, tévedést és hiányosságot tartalmaznak nézeteik.

A naplót, amelynek első oldalába tekinthet bele a kedves olvasó, Wittgenstein a 41-ik születésnapján, 1930. április 26-án kezdte írni Cambridge-be való visszatérése után bő egy évvel. Mint az ebből a rövid részletből is kiderül, az egzisztenciáját, érzelmi életét, emberi kapcsolatait érintő problémák megoldását kevésbé látta olyan egyértelműen meg- vagy feloldhatóknak, mint a filozófia nagy problémáit. A napló nem könnyű olvasmány: nehezen követhető, teli van rejtett utalásokkal, ugyanakkor – utalván annak első sorára – kellően merész is ahhoz, hogy ennek köszönhetően érdemessé váljon az olvasásra.